

เมื่อ “เสภาขุนช้างขุนแผน” ถูกปรับสร้างใหม่เป็น “วันทอง”

รินฤทัย สัจจพันธุ์¹

ราชบัณฑิต สำนักศิลปกรรม

ประเทววรรณศิลป์ สาขาวรรณกรรมร้อยแก้ว

บทคัดย่อ

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นวรรณกรรมเอกของไทย มีพัฒนาการจากวรรณกรรมมุขปาฐะสู่วรรณกรรมลายลักษณ์ จากวรรณกรรมชาวบ้านสู่วรรณกรรมราชสำนัก จากวรรณคดีสู่ศิลปะรูปแบบอื่น และจากสมัยอยุธยาจนถึงสมัยปัจจุบัน ละครโทรทัศน์เรื่องวันทอง ซึ่งออกอากาศทางช่องวัน ช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน 2564 ได้นำเสนอด้วยจุดมุ่งหมายจะยืนยันว่าวันทองไม่ใช่หญิงสองใจ และนำเสนอการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพของผู้หญิงและความเท่าเทียมกับผู้ชายตามแนวคิดสตรีนิยม เมื่อวิเคราะห์ละครเรื่องนี้ด้วยแนวคิดการปรับสร้างใหม่ พบว่ามี การปรับเปลี่ยนหลายประการที่ทำให้จุดมุ่งหมายดังกล่าว สัมฤทธิ์ผล แต่การปรับเปลี่ยนตอนจบของเรื่องอย่างพลิกความคาดหมายกลับสร้างความล้มเหลว ต่อการส่ง “สาร” ของเรื่องตามที่ตั้งจุดมุ่งหมายไว้แต่ต้น

คำสำคัญ : เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน, วันทอง, การปรับสร้างใหม่, แนวคิดสตรีนิยม

Abstract

Sepha Khun Chang Khun Phaen is the master piece of Thai literature. It was developed from verbal literature to written literature, from a folk poem to a court literature, from literature to the other forms of art and from Ayutthaya period to the present time. “Wan Thong” the television series broadcasted on channel ONE31 during March to April, 2021 presented two main ideas ; one is to confirm that Wan Thong does not love two men at the same time and the other one is to fight for women’s right, liberty and equality. After analyzing the deconstruction of this TV series, the researcher finds that the TV series screenplay can strongly supports the main ideas but the surprising change of the end of Wan Thong’s life is completely destroyed the significant idea of the anti-patriarchy which is one of the objectives of this TV series.

Key words : Sepha Khun Chang Khun Phaen , Wan thong, deconstruction, feminism

¹ ศาสตราจารย์ ดร. รินฤทัย สัจจพันธุ์ ราชบัณฑิต สำนักศิลปกรรม ประเทววรรณศิลป์ สาขาวรรณกรรมร้อยแก้ว

จากวรรณคดีมูขปาฐะสู่วรรณคดีลายลักษณ์

เสภาขุนช้างขุนแผนเป็นวรรณกรรมเอกของไทย แรกเริ่มเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่เล่ากันปากต่อปาก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธำรงราชานุภาพ (2559, หน้า 17) กล่าวไว้ในตำนานเสภาว่า “เป็นเรื่องจริงเกิดขึ้นในครั้งกรุงเก่า เนื้อความปรากฏชัดไว้ในหนังสือ *คำให้การชาวกรุงเก่า*” ส่วนสุจิตต์ วงษ์เทศ (2545, หน้า 54) เห็นว่าเป็นนิทานไม่ใช่เรื่องจริง ดังกล่าวว่า “ขุนช้างขุนแผนไม่ใช่เรื่องจริง เป็นนิทาน ต่อมาภายหลังมีผู้แต่งเติมเสริมต่อให้มีชีวิตชีวาสมจริงสมจังจนอ่านแล้วเหมือนเป็นเรื่องจริงๆ...” อย่างไรก็ตามแม้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธำรงราชานุภาพจะทรงเห็นว่าเป็นเรื่องจริง แต่ก็ทรงเห็นว่าต่อมาเป็นเรื่องที่นำมาเล่าเป็นนิทาน ดังที่ทรงกล่าวไว้หลายแห่งในตำนานเสภา เช่น “แต่เดิมเรื่องขุนช้างขุนแผนเล่าเป็นนิทาน” นอกจากความเห็นแย้งกันเรื่องความเป็นนิทานหรือเรื่องจริงแล้ว ยังมีประเด็นแย้งกันในเรื่องระยะเวลาก่อนเกิดวรรณกรรมเรื่องนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธำรงราชานุภาพ (2559, หน้า 23) มีพระมติดตามหลักฐานจาก *คำให้การชาวกรุงเก่า*ว่า “สมเด็จพระพันวษานั่นก็คือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 โดยหลักฐานอันนี้ประมาณว่า ขุนแผนมีตัวอยู่ในรัชกาลพระรามาธิบดีที่ 2 ระหว่างจุลศักราช 853 – 891” แต่จากเรื่องจริงกลายเป็นนิทานและนำมาขับเสภาขึ้นหลังสมัยพระรามาธิบดีที่ 2 นับร้อยปี และน่าจะเป็นหลังรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (2559, หน้า 23) ส่วนนักวิชาการรุ่นหลังเห็นพ้องกันว่า *คำให้การชาวกรุงเก่า* ไม่ใช่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่น่าเชื่อถือได้ เพราะข้อมูลหลายอย่างไม่ตรงกับหลักฐานอื่นและอาจมีความผิดพลาดที่เกิดจากการแปลหลายชั้นจากภาษาพม่าเป็นภาษามอญแล้วเป็นภาษาไทย ดังนั้นจึงมีนักวิชาการ เช่น วัชร รมยะนันท์ (2533, หน้า 15) ชลดา เรื่องรักย์ลิขิต (2554, หน้า 80) คริส เบเกอร์และผาสุก พงษ์ไพจิตร (2556, หน้า 617) เห็นว่าเมื่อพิจารณาตามหลักฐานบางอย่างที่ปรากฏในตัวบทแล้ว เรื่องขุนช้างขุนแผนน่าจะก่อเกิดในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

เรื่องขุนช้างขุนแผนนิยมกันมากตั้งแต่สมัยปลายอยุธยาจนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ และได้พัฒนาต่อมาโดยขยายโครงเรื่องหลัก แล้วแต่งแทรกและแต่งเสริมรายละเอียดและโครงเรื่องย่อย ยิ่งนิยมกันมากก็มีการแต่งต่อจนถึงเรื่องราวของตัวละครรุ่นลูกและหลาน นอกจากพัฒนาโครงเรื่องและเนื้อเรื่องแล้ว เรื่องขุนช้างขุนแผนยังพัฒนารูปแบบจากนิทานไปสู่กลอนเสภา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธำรงราชานุภาพ (2559, หน้า 26-7) ทรงสันนิษฐานว่าในตอนแรกกลอนเสภาจะมีเฉพาะบางตอน เช่น บทชมโฉม บทชมคง บทพ้อ บทสังวาส ซึ่งจะว่าเป็นกลอนสดประกอบการเล่านิทาน เมื่อคนฟังชอบจึงมีคนคิดแต่งเป็นนิทานคำกลอนแล้วนำไปขับเป็นเสภา ใครพอใจจะขับตอนไหนก็แต่งตอนนั้น เมื่อเอาอย่างกันแพร่หลาย จึงมีผู้แต่งหลายคน บทเสภาเดิมจึงเป็นท่อนเป็นตอน ไม่เป็นเรื่องต่อกันเหมือนบทละคร

การนำบทเสภาที่เป็นตอน ๆ มารวมเป็นเรื่องเดียวกัน ปรากฏครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยกลอนเสภาที่นำมารวมเรื่องส่วนใหญ่เป็นสำนวนแต่งในสมัยรัชกาลที่ 2 และสมัยรัชกาลที่ 3 เชื่อว่าการรวมเรื่องครั้งแรกจบเพียง 38 เล่มสมุดไทย คือขึ้นต้นเรื่องแล้วจบลงที่ขับ นางสร้อยฟ้า

กลับเชียงใหม่ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 มีผู้แต่งเสภาต่อเติมจากเรื่องเดิม เช่น ตอนจระเข้ เถรขวาด ตอนพลายเพชรพลายบัว เมื่อมีการรวมเรื่องขึ้นใหม่อีกครั้งในรัชกาลนี้ จึงรวมตอนที่แต่งใหม่ดังกล่าวด้วยเป็น 42 เล่มสมุดไทย ในสมัยรัชกาลที่ 5 โรงพิมพ์หมอสุมิตพิมพ์ทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนขึ้นเป็น ครั้งแรกในพ.ศ. 2415 เมื่อผู้คนหาซื้อบทเสภาสำนวนหลวงได้ง่าย การขับเสภาสำนวนชาวบ้านจึงหมดความนิยมลงในรัชสมัยนี้ เสภาได้พัฒนาจากบทขับร้องไปเป็นเสภารำด้วย คือแสดงเป็นละครเสภา (หน้า 47)

ใน พ.ศ. 2458 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในฐานะสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณและพระราชารวงศ์เชอกรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา ได้ร่วมกันชำระสอบทานเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็น ครั้งแรก โดยมีพระประสงค์ที่จะ “รักษาหนังสือที่เป็นอย่างดีในภาษาไทยไว้ให้ถาวรมากกว่าจะพยายามรักษาเรื่องขุนช้างขุนแผน” (หน้า 50) ทรงใช้เวลาชำระสอบทาน 2 ปี และจัดพิมพ์เป็นหนังสือ**เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ** มีเนื้อความตั้งแต่ต้นจนถึงตอนจระเข้เถรขวาด รวม 43 ตอน แบ่งพิมพ์เป็น 3 เล่มและทยอยพิมพ์ทีละเล่ม เล่มแรกพิมพ์เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2460 เล่มที่สองพิมพ์เดือนธันวาคม พ.ศ. 2460 และเล่มที่สามพิมพ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2461 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงใช้ต้นฉบับสำหรับชำระสอบทาน 4 ฉบับ คือ ฉบับจากพระบรมมหาราชวัง ฝีมืออาลักษณ์สมัยรัชกาลที่ 3 ฉบับสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ฝีมืออาลักษณ์สมัยรัชกาลที่ 4 ฉบับหลวง ในรัชกาลที่ 5 อาลักษณ์เขียนเมื่อ พ.ศ. 2412 และฉบับของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เขียนในรัชกาลที่ 5 ซึ่งน่าจะเป็นต้นฉบับที่หมอสุมิตได้ไปพิมพ์

ส่วนสาเหตุการชำระต้นฉบับเนื่องจากมีพระประสงค์ที่จะรักษาหนังสือที่เป็นอย่างดีในภาษาไทยนั้น เป็นเพราะ

ฉบับที่พิมพ์จำหน่ายกันอยู่ในทุกวันนี้เรียกได้ว่าหนังสือเสภาเป็นจลาจล เพราะเหตุที่มีผู้แก้ไขด้วยไม่รู้ราคาสำนวนเดิม เปลี่ยนคำเดิมเสียโดยรักจะใส่สัมผัสในบ้าง เปลี่ยนคำที่ตัวไม่เข้าใจออกเสียบ้าง ทำให้ความคลาดเคลื่อนไปเสียมากขึ้น 1
 ซ้ำเวลาพิมพ์การตรวจก็สับเพร่า เป็นเหตุให้เกิดอักษรวิบัติขึ้นด้วยอีกชั้น 1

(เรื่องเดียวกัน : 50)

ดังนั้น **เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ** จึงมีการแก้ไขเนื้อความที่หายขาดตัดบทตลกที่ไม่มีอารมณ์ขัน แก้ไขบทกลอนที่เป็นส่วนเชื่อมต่อแต่ละตอน แก้ไขถ้อยคำและกลอนที่วิปลาสเปลี่ยนบทเดิมเป็นบทแต่งประชัน (หมายถึง ตัวบทที่กวีอีกคนหนึ่งแต่งแข่งกับบทเดิมเพื่ออวดฝีมือของตน) ซึ่งมีสำนวนกลอนดีกว่า และมีวรรณศิลป์สมควรยกย่อง และแต่งซ่อมส่วนที่ต้นฉบับบกพร่องขาดหาย **เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ** จึงถือเป็นฉบับหลวงใช้เป็นฉบับอ้างอิงในการพิมพ์ต่อมาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ความนิยมเรื่องขุนช้างขุนแผนในแวดวงวรรณคดีศึกษาทำให้มีผู้ค้นหาต้นฉบับขุนช้างขุนแผนสำนวนอื่น ๆ ที่อาจเรียกว่าเป็น “สำนวนราษฎร์” หรือสำนวนชาวบ้านมาพิมพ์เผยแพร่ เพื่อขยายวงของการศึกษาวรรณคดีเอกเรื่องนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ฉบับที่น่าสนใจคือ

1. **ขุนช้างขุนแผน สำนวนครูแจ้ง** ตอนขุนแผนตีดาบซื้อม้าหากุมารทอง และตอนนางบัวคลี่² ในหนังสือ**ขุนช้างขุนแผนแสนสนุก** ของสุจิตต์ วงษ์เทศ (2545)
2. **ขุนช้างขุนแผน ฉบับวัดเกาะ** ซึ่ง คริส เบเคอร์และผาสุก พงษ์ไพจิตร เป็นบรรณาธิการ ต้นฉบับได้มาจากคลังหนังสือของอาจารย์วิลเลียม เกดเนีย ที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมิชิแกน บรรณาธิการแบ่งเนื้อหาเป็น 30 ตอนและเลือกจบที่ตอนประหารนางวันทอง เพราะเห็นว่า “คือบทจบที่แท้จริงของเสภาเรื่องนี้” (คริส เบเคอร์และผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2556)

การสืบทอดเรื่องขุนช้างขุนแผนและแปรเปลี่ยนเป็นรูปแบบต่าง ๆ

เรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นเรื่องเล่าซึ่งต่อมามีการขับเสภาแทรกกระหว่างการเดินทาง จากนั้นมีการนำตัวละครมารายราทำบท เกิดเป็นเสภารำและละครแบบอื่น ๆ เช่น³

ละครรำ พระบวรราชนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระราชวังบวร มหาศกคิพลเสพย์ ตอนวันทองหึงลาวทอง ตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างลักนางวันทอง และตอนวันทองห้ามทัพ พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอนแต่งงานพระไวย ละครพูด พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ตอนพระไวยไปตีเมืองเชียงใหม่

ละครเสภา พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ตอนวันทองเสียตัว แลเสียคน ตอนสร้อยฟ้าทำเสน่ห์ ตอนวันทองห้ามทัพ ตอนจับเถรวาด ตอนพิสูจน์ ลุยเพลิง

เสภาตลก เช่น ตอนเข้าห้องแก้วกิริยา และตอนเข้าห้องวันทอง (ไม่ทราบแน่ชัดว่าผู้ใดแต่ง) ละครดึกดำบรรพ์ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ตอนนางวันทองหึงษ์

ลิเก หลายบทแต่งในสมัยรัชกาลที่ 5 และ**ขุนช้างขุนแผนกลอนลิเก** แต่งโดยสังข์ พันธุ์ภักดี มีสองเล่มจบ พิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. 2521

² ในหนังสือ**ขุนช้างขุนแผนแสนสนุก** ใช้นามว่า “สำเนาที่ ๒ หน้าต้นบัวคลี่ศรีโส ไปจนคืนเรือนแล” ผู้เขียนขอใช้คำสั้น ๆ ว่า “ตอนนางบัวคลี่”

³ อ่านรายละเอียดใน ณรงค์ศักดิ์ สอนใจ, การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมดัดแปลงเรื่องขุนช้างขุนแผน วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศิลปากร พ.ศ. ๒๕๔๕ และผู้เขียนบทความได้ค้นคว้าเพิ่มเติมผลงานเรื่องขุนช้างขุนแผนที่สร้างสรรค์ หลัง พ.ศ. ๒๕๔๕

หลังสมัยรัชกาลที่ 5 และที่ 6 เรื่องขุนช้างขุนแผนยังได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง มีผู้นำไปสร้างสรรค์เป็นศิลปะรูปแบบต่าง ๆ อีก เช่น

นิราศ เช่น *นิราศขุนช้าง-ขุนแผน* ของฉันทน์ จำเริญ⁴

ละครเวทีร่วมสมัย เช่น *เสน่ห์พ่อแผน* ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (ไม่ทราบปีที่แต่งและปีที่แสดง) *ทิมพิลาไลย* ของ อ. ปาริชาติ จังวัฒนาภรณ์ (2538) *วันทอง เดอะ มิวสิคัล* กำกับการแสดงโดย นายพพันธ์ พยัคฆ์มะเริง (2558)

นวนิยาย ผู้เขียนมักนำตัวละครหรือบุคลิกตัวละครมาสร้างใหม่ให้เป็นเรื่องร่วมสมัย หรือดัดแปลงเนื้อเรื่องบางตอนมาเขียนใหม่ หรือแตกเรื่องจากเรื่องเดิม เช่น *ชายชาติตรี* ของ มาลัย ชูพินิจ (2475) *อินไซด์ขุนช้างขุนแผน* ของ อ.ร.ค. (เอี่ยม รุจิธิย) (2497) *ขุนช้างขุนแผน* ของ วิชัย โอตตรดิตถ์ (2506) *ขุนช้างขุนแผน* ของ ป. อินทรปาลิต (2515) *นางทิม* ของจันทร์ ศรีจรูญ แอนเดอร์สัน (2544) *ปลายเทียน* ของ แก้วแก้ว (2544)

ร้อยแก้ว ขุนช้างขุนแผนฉบับเรียบเรียงเป็นร้อยแก้ว มีไม่น้อยกว่า 10 สำนัก เช่น สำนักของ เจือ สตะเวทิน เปรมเสรี รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ ฯลฯ

สารคดี ในหนังสือกลุ่มนี้ นอกจากเล่าเรื่องขุนช้างขุนแผนแล้ว ผู้เล่าเรื่องยังแทรกความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ขนบประเพณี พิธีกรรมความเชื่อโบราณ เล่มที่น่าสนใจได้แก่ *สมบัติกวี* ตอน ขุนช้างขุนแผน ของ สุกร บุนนาค (2503) *เล่าเรื่องขุนช้างขุนแผน* โดย กาญจนาคพันธ์และนายตำรา ณ เมืองใต้ (2504) *ขุนช้างขุนแผนฉบับอ่านใหม่* ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (2532) *นามานุกรมขุนช้างขุนแผน* ของ ประจักษ์ ประกายพิทยากร (2508)

นอกจากวรรณกรรมแล้ว ปัจจุบัน เรื่องขุนช้างขุนแผนยังถูกนำไปสร้างสรรค์เป็นศิลปะรูปแบบอื่น ๆ ทั้งศิลปะตามขนบ และศิลปะในวัฒนธรรมประชานิยม (pop culture) เช่น

เพลง มีทั้งเพลงน้อย เพลงแห่ เพลงลูกทุ่ง เพลงป๊อป เพลงเร็บบ

ภาพประกอบเรื่อง เช่น ภาพจิตรกรรมชุดขุนช้างขุนแผน ฝีมือของ เหม เวชกร

ภาพจิตรกรรม เช่น จิตรกรรมฝาผนัง ที่ระเบียงคหวินารหลวงพ้อโต วัดป่าเลไลยก์ สุพรรณบุรี ฝีมือของเมืองสิงห์ จันทรฉาย

การ์ตูนและหนังสือภาพ เช่น การ์ตูนเรื่อง *ขุนช้างขุนแผน* ฝีมือของสวัสดิ์ จุฑะรพ เป็นผลงานที่เขียนในช่วง พ.ศ. 2475 – 2493 เป็นการ์ตูนเรื่องขุนช้างขุนแผนที่เก่าแก่ที่สุด

⁴ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๑๑ กวีเล่าเรื่องจากมุมมองของวันทอง เปิดเรื่องเมื่อวันทองถูกพิพากษาให้ประหารชีวิต แล้ววันทองเล่าเรื่องราวในอดีตย้อนหลังให้ชาวบ้านที่ลานประหารฟัง เรื่องจบลงเมื่อวันทองถูกประหาร

ภาพยนตร์ ตั้งแต่เป็นภาพยนตร์เงียบ ในพ.ศ. 2479 จนถึงภาพยนตร์สมัยใหม่ พ.ศ. 2562

รวม 8 เรื่อง เช่น **ขุนแผน ฟ้าพิน** (2562) ซึ่งเป็นภาพยนตร์แนว comedy-fantasy

ละครโทรทัศน์ เช่น **ขุนแผนผจญภัย** กำกับการแสดงโดยไพรัช สังวริบุตร (ช่อง 7)

ออกอากาศต่อเนื่องกัน 500 ตอน **ทิมพิลาโดย** กำกับการแสดงโดยสุพรรณ บูรณพิมพ์

(ช่อง 5) เป็นละครริเริ่มของรัชฟิล์มที่เคยสร้างมาแล้วครั้งหนึ่ง **ขุนช้างขุนแผน** กำกับ

โดยเศรษฐา ศิระฉายา (ช่อง 3) **วันทอง** กำกับการแสดงโดยสันต์ ศรีแก้วหล่อ (ช่อง

ONE 31)

ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ ได้แก่ *“The Tale of Khun Chang Khun Phaen” Siam's Folk Epic of Love, War and Tragedy* translated and edited by Chris Baker and Pasuk hongpaichit พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2553 หนังสือเล่มนี้ได้รับรางวัลระดับโลก Beker Prize เมื่อ พ.ศ. 2556 ในฐานะงานแปลภาษาอังกฤษวรรณคดีของประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่โดดเด่น

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ

เป็นต้นฉบับที่ชำระโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ กรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา และจัดพิมพ์เป็น 3 เล่มในระหว่าง พ.ศ. 2560 – 2561 ฉบับพิมพ์สำนวนนี้เป็นต้นแบบของเรื่องขุนช้างขุนแผนที่พิมพ์ต่อเนื่องกันมาจนทุกวันนี้

โครงเรื่องหลักของเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นเรื่องความรักระหว่างหนึ่งหญิงสองชาย ขุนแผนและขุนช้างต่างรักนางวันทอง วันทองไม่ได้รักขุนช้างแต่ต้องตกเป็นเมียของขุนช้างหลังแต่งงานแล้วกับขุนแผน ความสนุกของเรื่องขุนช้างขุนแผนอยู่ที่การเกิดอุปสรรคแก่ตัวละครอย่างต่อเนื่อง ดังที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงใช้คำว่า *“เป็นเรื่องขวางน้ำใจ”* ชีวิตของวันทองจึงพบความวุ่นวายหลายครั้งหลายหน ก่อความทุกข์แสนสาหัส ครั้งสุดท้ายเมื่อจมน้ำไปบังคับเอาตัววันทองมาจากเรือขุนช้าง ขุนช้างถวายฎีกา พระพันวษาจึงให้นำตัววันทอง ขุนแผน ขุนช้าง จมน้ำเข้าเฝ้าเพื่อตัดสินให้เด็ดขาดว่า *“ใครควรคู่สมอยู่กลมเกลียว ให้เด็ดเดี่ยวรู้กันแต่วันนี้”* สิ่งที่พระพันวษาทริศตามคือนางวันทองรักใคร่ *“ถ้ารักใหม่ก็ไปอยู่กับอ้ายช้าง ถ้ารักเก่าเข้าข้างอ้ายขุนแผน อย่าเวียนวนไปให้คนมันหมั่นแคลน ถ้ามันมีรักไหนให้ว่ามา”* เมื่อวันทองอึ้งไม่ตอบ พระพันวษาก็ให้โอกาสอีกครั้ง โดยกล่าวว่า *“ถ้ามันไม่รักใคร่ให้ว่ามา ถ้ารักผู้ซึ่งผู้มันกลัวอาย จะอยู่ด้วยลูกชายก็ไม่ว่า”* วันทองมีคำตอบอยู่ในใจว่า *“จะว่ารักขุนช้างกระไรได้ ที่จริงใจไม่ได้รักแต่สักหนิด รักพ่อลูกห่วงคงดวงชีวิต แม้ทุลพิดจะพิโรธไม่โปรดปราน”* ดังนั้น นางจึงคิดว่า *“อย่าเลยจะทุลเป็นกลางไว้ ตามพระทัยท้าวจะแยกให้แตกฉาน”* แล้ว วันทองไม่ได้ทุลตอบว่ารักผู้ใด คำตอบของนางเป็นการแสดงความรู้สึกที่มีต่อชาย 3 คนในชีวิต แต่คำตอบนี้ซ่อนนัยให้ตีความว่าวันทองรักขุนแผนอย่างสามิ รักขุนช้างอย่างผู้มีพระคุณ และรักจมน้ำไวยเพราะเป็นลูกชาย

ซึ่งนางย้าความอีกครั้งว่า “ก็หทัยบกรักเท่ากันกับผิว” คำตอบที่มีตัวเลือกให้พระพันวษาทรงวินิจฉัยเอง เช่นนี้ทำให้พระพันวษากริ้วมาก จึงทรงสั่งประหารชีวิตนางวันทอง

ดังนั้น แนวคิดสำคัญของเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน คือพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่อยู่เหนือไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ทั้งปวง ไม่ว่าจะเจ้านาย ขุนนาง ชาวบ้านหรือข้าทาส และความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ผู้ทำความดีความชอบจะได้รับพระราชทานยศศักดิ์ ข้าวของและเป็นที่โปรดปราน ส่วนผู้ที่ละเมิดพระราชอำนาจจะได้รับการลงโทษอย่างรุนแรง เช่น ขุนไกรพลพ่ายไล่แทงฝูงกระบือที่แตกตื่นล้มตายจำนวนมากต่อหน้าพระพักตร์พระพันวษา พระพันวษากริ้วมากจึงสั่งประหารชีวิตขุนไกรและเสียบประจาน ต่อมาขุนแผนถูกจำคุกไม่มีกำหนดเพราะทูลขอลาวทองให้ออกจากวัง ส่วนขุนช้างถูกลงโทษประหารชีวิตเพราะแพ้การดำนํ้าพิสูจน์ความบริสุทธิ์ในคดีข่มขืนไวย แต่เมื่อข่มขืนไวยทูลขอภัยโทษตามคำขอร้องของวันทอง พระพันวษาก็ให้อภัยโทษเพราะโปรดข่มขืนไวยผู้เป็นขุนศึกของพระองค์ เหตุการณ์ตอนสำคัญที่สุดของเรื่อง คือ สั่งประหารชีวิตวันทองเพราะนางไม่ตอบคำถามของพระองค์ ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นการหมิ่นพระราชอำนาจ

ละครโทรทัศน์เรื่อง วันทอง

เป็นละครโทรทัศน์ที่ผลิตโดย เดอะ วัน เอ็นเตอร์ไพรส์ เขียนบทโดย พิมพมาดา พัฒนอลงกรณ์ พิมสิรินทร์ วงศ์วานิชสุข และจตุมา แยมสิริ กำกับการแสดงโดย สันต์ ศรีแก้วหล่อ นักแสดงมี ใหม่ ดาวิกา โฮร์เน่ แสดงเป็นวันทอง ป๊อง ณวัฒน์ กุลรัตนรักษ์ แสดงเป็นขุนแผน ชาคริต แยมนาม แสดงเป็นขุนช้าง ตงตง กฤษณกร กนกธร แสดงเป็นพระไวย ออกอากาศทางช่องวัน ONE31 ตั้งแต่ 1 มีนาคม – 27 เมษายน 2564 รวม 32 ตอน

ละครเรื่องนี้ใช้ข้อความประชาสัมพันธ์ว่า “วันทอง ฉบับตีความใหม่ ผ่านมุมมองของวันทองกับการลุกขึ้นมาสู้เพื่อศักดิ์ศรีที่ใคร ๆ ตราหน้าว่าเป็นหญิงสองใจ”

แนวคิดที่ละครเรื่องนี้ต้องการนำเสนอมี 2 ประเด็น คือ การยืนยันว่าวันทองไม่ใช่หญิงสองใจ และการเรียกร้องว่าผู้หญิงต้องมีสิทธิ เสรีภาพ และเท่าเทียมกับผู้ชาย

แนวคิดทั้ง 2 ประการนี้ มีผู้เคยนำเสนอมาแล้วในรูปแบบของสื่อบันเทิงสมัยใหม่ ดังนี้

แนวคิดเรื่องวันทองสองใจ ในเสภาขุนช้างขุนแผน คำว่า “วันทองสองใจ” ปรากฏโดยตรงเพียงครั้งเดียวในคำพูดของนางวันทองกับขุนแผน หลังข่มขืนไวยนำตัววันทองมาจากเรือนขุนช้างขุนแผนเข้าหาและเล้าโลมนาง นางพูดทัดทานให้ขุนแผนคิดถึงความเหมาะสม

ขอบพิศพ่องจกคิดคะนึ่งตรอง
ประหนึ่งว่าวันทองนี้สองใจ

อันตัวน้องมลทินหาสิ้นไม่
พบไหนก็เป็นแต่เช่นนั้น

ในตอนพิพากษานางวันทอง พระพันวษาบริภาษนางว่า “จะว่ารักข้างไหนไม่ว่าได้ น้ำใจจะประคองเข้าทั้งสอง” ซึ่งอาจมีนัยยะว่านางสองใจ วาทกรรม “วันทองสองใจ” เป็นที่รับรู้ในสังคมไทยตลอดมา และเป็นมายาคติที่ตอกย้ำความเชื่อของคนทั่วไปว่า วันทองเป็นผู้หญิงสองใจ โดยไม่สนใจข้อเท็จจริงที่ปรากฏในตัวบท ประเด็นความคิดเรื่อง “วันทองสองใจหรือไม่?” เป็นประเด็นที่เชิญชวนให้อภิปรายกันตลอดมา ดังนั้น ตัวบทร่วมสมัยที่ถูกสร้างขึ้นจึงมีทั้งสนับสนุนและคัดค้านความเชื่อนี้ ดังปรากฏในเพลงป๊อป เพลงลูกทุ่ง เพลงเพื่อชีวิต หลายเพลง⁵ ส่วนในบทความวิชาการที่วิเคราะห์ตัวบทเสกามักจะชี้แจงว่าวันทองมีสองใจแต่ไม่ได้สองใจ คำตอบของวันทองคือการพยายามอธิบายว่าความรักมีหลายแบบ นอกจากเพลงและบทความวิชาการแล้ว ละครเพลงร่วมสมัยเรื่อง *วันทอง เดอะ มิวสิคัล* (2558) กำกับการแสดงโดยนายพพันธ์ พยัคฆ์มะเริง จัดแสดงที่จังหวัดขอนแก่น ก็เน้นการตีความใหม่เพื่อลบล้างคำว่า วันทองสองใจ

ประเด็นเรื่องสิทธิสตรี มีการนำแนวคิดสตรีนิยมมาตีความวรรณคดีเก่าด้วยมุมมองใหม่ เพื่อต่อต้านระบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) ในสังคมไทย เช่น ละครเวทีร่วมสมัยเรื่อง *บุษบา-อุณากรรณ* เขียนบทและกำกับการแสดงโดยมัทนิ โมฆคารา รัตนิ (2537) นำเรื่องมาจาก *อิเหนา* การแสดงเรื่อง *ลุยไฟ* สร้างบทและกำกับการแสดงโดย พรรัตน์ คำรุง และ พิเชษฐ กุลนชื้น (2543) โดยนำมาจากเรื่องของมิสาประหมังกุหนิง ในเรื่อง *ดาหลัง* ละครเวทีเรื่อง *สีดา: ศรีราม?* กำกับการแสดงโดยพรรัตน์ คำรุง (2548) นำมาจากเรื่อง *รามเกียรติ์* นอกจากนี้ เพลง *สีดาลุยไฟ* ของกลุ่มผู้หญิงปลดแอก⁶ (2563) ก็นำเสนอความคิดสตรีนิยมและต่อต้านอำนาจของเพศชายอย่างชัดเจน ส่วนที่นำเรื่องมาจากเสภา *ขุนช้างขุนแผน* ได้แก่ ละครเวทีเรื่อง *ทิมพิลาไลย* คัดแปลงบทและกำกับการแสดงโดย อ. ปาริชาติ จึงวัฒนาภรณ์ (2538) ซึ่งเล่าเรื่องผ่านมุมมองของวันทอง ทั้งที่มีชีวิตอยู่และเป็นวิญญาณ เป็นเรื่องขุนช้างขุนแผนที่ตีความใหม่ด้วยแนวคิดสตรีนิยมซึ่งนำเสนอว่าหญิงและชายควรมีอิสระ เสรีภาพเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะเรื่องการเลือกคู่ครองและการร่วมชีวิตในฐานะสามีภรรยา

มีผู้นำเรื่องขุนช้างขุนแผนมาสร้างเป็นละครโทรทัศน์แล้ว 4 ครั้ง แม้บางครั้งจะใช้ชื่อว่า *ทิมพิลาไลย* แต่ก็ดำเนินเรื่องโดยรักษาโครงเรื่อง เนื้อหา และสาร (message) ของเรื่องตามบทเสภาฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ ละครโทรทัศน์เรื่อง *วันทอง* ของช่อง ONE31 เป็นครั้งแรกที่มีการรื้อสร้างใหม่ (deconstruction) ไม่ใช่ตีความใหม่ (re-interpretation) โดยตั้งจุดประสงค์ว่าจะนำเสนอสารเนื้อหาและสารความคิดว่าวันทองไม่ใช่หญิงสองใจ และผู้หญิงมีสิทธิ เสรีภาพและความเท่าเทียมกับผู้ชาย ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้ว

⁵ เพลงที่สนับสนุนความคิดว่าวันทองสองใจ เช่น เพลง “วันทอง” ของคนด่านเกวียน, “คนใจร้าย” (วันทอง) ของวงน้องหล้า เพลงที่คัดค้านว่าวันทองไม่ได้สองใจ เช่น “อาญาสองใจ (วันทอง)” ของมินตรา น่านเจ้า

⁶ เป็นบทเพลงที่แปล/แปลงมาจากต้นฉบับภาษาสเปน ชื่อว่า ‘Un violador en tu camino’ (A Rapist in Your Path) ใช้ในการรณรงค์ต่อต้านความรุนแรงทางเพศเป็นครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อปี ๒๐๑๕

การก่อสร้างใหม่ของบทละครโทรทัศน์เรื่องวันทอง

ละครโทรทัศน์เรื่อง *วันทอง* ไม่ได้ตีความใหม่ตามที่ประชาสัมพันธ์ไว้แต่เป็นการรื้อสร้างใหม่ตั้งแต่ระดับโครงสร้าง (structure) ไปจนถึงการเสนอสารความหมาย การรื้อสร้างปรากฏหลายลักษณะ ได้แก่ เปลี่ยนวิธีการเล่าเรื่อง ปรับการดำเนินเรื่อง ตัด เติม ต่อ ขยายเนื้อเรื่อง เปลี่ยนบุคลิกตัวละคร เพิ่มบทบาทตัวละครเดิม สร้างตัวละครใหม่ เปลี่ยนแก่นเรื่องและสารความหมาย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. เปลี่ยนวิธีเล่าเรื่องของเสภาที่เล่าตามลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่กำเนิดตัวละคร ไปเป็นการเปิดเรื่องด้วยฉากจมน้ำไวยบังคับเอาตัววันทองจากเรือนขุนช้างให้มาอยู่กับตน อันนำไปสู่ฉากสำคัญที่ใช้ตลอดทั้งเรื่องคือ การพิจารณาความและตัดสินโทษวันทองที่ศาลาลูกขุน วันทอง ขุนแผน ขุนช้าง จมน้ำไวยเข้าเฝ้าพระพันวษาเพื่อทูลเกล้าความเป็นมาของปัญหาให้พระพันวษาพิจารณาตัดสิน ผู้ฟังการตัดสินคดีครั้งนี้มีทั้งพระนางสุริยงเทวี พระมเหสี ขุนนาง ปุโรหิต และชาวเมืองที่มานั่งฟังอยู่ภายนอก เรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตวันทองจึงใช้การเล่าย้อนหลัง (flash back) กลวิธีเช่นนี้ทำให้ “เสียงพูด” หลายตอนของนางวันทองได้เปล่งออกมาสู่ตัวละครอื่นและผู้ชมละครพร้อมกัน ต่างกับบทเสภาที่มักเป็นเพียง “เสียงพูดในใจ” ของวันทองที่สื่อสารกับผู้อ่าน/ผู้ฟังเท่านั้น เช่น ผู้อ่านเสภาจะรับรู้ว่าเป็นคำตอบแท้จริงที่วันทองอยากทูลพระพันวษาคือคำพูดในใจของนาง แต่พระพันวษาจะไม่ทราบ

มีข้อสังเกตว่า การเริ่มเรื่องด้วยฉากการพิจารณาความ และวันทองเล่าเรื่องย้อนหลัง เช่นนี้ปรากฏใน *นิราศขุนช้าง – ขุนแผน* ของนายฉันทน์ จำวิไล ซึ่งนำเสนอมาตั้งแต่ พ.ศ. 2513 แล้ว นอกจากนี้ ฉากวันทองให้การจากมุมมองของตนเพื่อให้ผู้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเช่นนี้ ชวนให้คิดถึงฉากพิจารณาความในบทละครเรื่อง *รามเกียรติ์* ตอน ท้าวมาลีวราชว่าความ และเรื่อง *ราชมอน* วรรณกรรมคลาสสิกของญี่ปุ่นที่แปลงเป็นบทละครเวทีภาษาไทยโดย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ดังนั้น จึงอาจพิจารณาด้วยทฤษฎีสัมพันธบทหรือสหบท (Intertextuality)⁷ ได้ด้วย

2. แก่นเรื่องของเรื่องขุนช้างขุนแผน คือ โศกนาฏกรรมรักสามเส้า และความจงรักภักดีโดยมีโครงเรื่องหลัก คือ ความรักของขุนช้าง ขุนแผน วันทอง และโครงเรื่องรอง คือ การเป็นนักรบเอก (มีฝีมือ มีวิชาอาคมของวิเศษ) กับการทำศึกเชียงใหม่เชียงทอง เมื่อนำมารื้อสร้างใหม่เป็นละครโทรทัศน์ ละครเรื่อง *วันทอง* จะเน้นบทบาทของวันทองมากกว่าขุนช้างและขุนแผน เพราะละครต้องการเน้นย้ำความคิดว่าวันทองไม่ใช่หญิงสองใจ เพื่อปกป้องศักดิ์ศรีและทวงคืนความยุติธรรมให้แก่วันทองที่ถูกสังคมลงโทษมา

⁷ แนวคิดสัมพันธบท (Intertextuality) ถือกำเนิดโดย Kristeva ๑๙๘๐) นักวิชาการชาวบัลแกเรีย Kristeva อธิบายไว้ว่า ด้วบท (Text) ใด ๆ ก็ตาม ล้วนเป็นการดูซึมและคัดแปลงมาจากอีกด้วบทอื่น ๆ สัมพันธบทจึงเป็นการสร้างด้วบทใหม่ด้วบทหนึ่ง โดยใช้วัสดุเดิมจากด้วบทเดิมที่มีอยู่แล้ว (A.A. Berger, ๑๙๙๒) อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, ๒๕๕๑) หรือคือความสัมพันธ์ระหว่างด้วบทในกระบวนการสร้างความหมายของด้วบทหนึ่งที่เป็นด้วบทใหม่โดยอาศัยการอ้างอิง หรือหยิบยืมความหมายจากด้วบทเดิมที่มีอยู่แล้ว มาใช้เป็นวัสดุร่วมในการสร้างด้วบทใหม่ด้ว

หลายร้อยปี และอีกประเด็นหนึ่ง ละครต้องการให้วันทองเป็นตัวแทนของผู้หญิงที่ต่อสู้เพื่อสิทธิ เสรีภาพ ของตนตามแนวคิดสตรีนิยม ดังนั้น เมื่อรื้อสร้างแนวคิดหลักก็ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนองค์ประกอบอื่น ๆ ไปด้วย

3. ในด้านตัวละคร เพื่อให้แนวคิดสตรีนิยม โดดเด่นขึ้นผู้เขียนบทจึงต้องรื้อสร้าง ปรับเปลี่ยนบุคลิกของตัวละครในเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วันทอง ซึ่งเป็นตัวละครเอก ฉากสำคัญคือตอน ตัดสินคดีในบทเสภา วันทองละถ้ำละถ้ำ ไม่กล้ากราบทูลสิ่งที่ตนคิด จึงไม่ทูลตอบตรง ๆ กลับคิดว่า “อย่า เลยจะทูลเป็นกลางไว้ ตามพระทัยท้าวจะแยกให้แตกฉาน ” แต่ในละครโทรทัศน์ วันทองทูลตอบฉลาดฉลาด ชัดเจน ตรงไปตรงมา เมื่อพระพันวษาตรัสถามเหตุผล นางจึงทูลเล่าให้ฟังว่ามีเหตุเกิดขึ้นพัวพันต่อเนื่องไม่ รู้จบจนถึงวันที่เข้าเฝ้า แม้พระพันวษาจะทรงถามซ้ำก็ครั้ง วันทองก็ยืนยันคำตอบเดิมเพราะนางแน่ใจว่า ทางเลือกของนางคืออย่างไร เพราะอะไร

นอกจากบทละครโทรทัศน์จะรื้อทั้งภาพนางวันทอง...ผู้หญิงที่ฉลาดกล้าต่อพระราช อำนาจ แล้วสร้างใหม่ให้วันทองเป็นตัวแทนของผู้หญิงที่เด็ดเดี่ยว เชื้อมั่น กล้าสร้างการเปลี่ยนแปลง และยืนหยัดเพื่อใช้สิทธิ เสรีภาพของความเป็นมนุษย์แล้ว ละครโทรทัศน์ยังเน้นแนวคิดนี้ให้โดดเด่นขึ้นอีก โดยใช้ 2 วิธี คือ

4.1 ปรับเปลี่ยนบทบาทของตัวละครชาย

4.2. สร้างตัวละครหญิงเพิ่มขึ้น

4.1 การปรับเปลี่ยนบทบาทตัวละครชาย ตัวละครชายที่ถูกปรับเปลี่ยนมาก คือ ตัวละครหลัก 3 ตัว ได้แก่ พระพันวษา ขุนช้าง และขุนแผน

พระพันวษา ในเสภา พระพันวษาเป็นสัญลักษณ์แทนพระราชอำนาจที่ผู้ใดจะละเมิดมิได้ ภาพลักษณ์ของพระพันวษาในเสภาจึงเป็นผู้ปกครองที่บังคับควบคุมให้ทุกอย่างอยู่ในกรอบของพระราชกำหนดกฎหมายที่ทรงบัญญัติไว้สำหรับดูแลความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ผู้กระทำผิดจะได้รับการลงโทษตามโทษานุโทษ ส่วนผู้กระทำความชอบก็จะได้รับรางวัลตอบแทน ทั้งยศศักดิ์ ทรัพย์สิน และเป็นที่โปรดปราน

ในละครโทรทัศน์ พระพันวษามีมิติรอบด้านมากขึ้นให้ความรู้สึกว่าเป็นผู้ปกครองแบบ พ่อปกครองลูก และมีความเป็นประชาธิปไตย รับฟังเหตุผล ฟังความหลายฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรึกษา และฟังคำแนะนำของพระมหาลี มีพระทัยเมตตา เช่น เมื่อขุนแผนและจมื่นไวย ขอพระราชทานอนุญาตไปอยู่เป็นเพื่อนวันทองในคุกก่อนวันประหารพระพันวษตรัสเป็นนัยว่า หากมีวิธีไปอยู่กับนางโดยไม่มีผู้ใดเห็น ก็ถือว่าพระองค์ไม่เคยรู้เห็นเรื่องนี้มาก่อน เรื่องราวตอนที่ปรับเปลี่ยนจากเสภามากที่สุดคือ ตอนตัดสิน ประหารนางวันทอง พระพันวษาไม่ตัดสินตามแรงโทสะของพระองค์ที่ไม่พอพระทัยคำตอบของวันทอง แต่ทรงใช้มิติเสียงข้างมากของคณะลูกขุน

ขุนช้าง ในเสภา ขุนช้างเป็นตัวละครปฏิบัติที่จ้องล้างจ้องผลาญขัดขวางขุนแผนทุกเรื่อง เพราะต้องการได้วันทองเป็นเมีย ขุนช้างเป็นคนเจ้าเล่ห์เจ้ากล ทริศ หลอกหลวง ครั้งที่แสดงความโหดร้ายคือลวงพลายงามไปฆ่า แต่ขุนช้างก็มีบุคลิกลักษณะที่น่าสมเพช น่าขัน และน่าสงสารไปพร้อมกันด้วย

ในละครโทรทัศน์ ขุนช้างมีบทบาทเข้มข้นมากขึ้น ผู้เขียนบทพยายามใช้หลักจิตวิทยาอธิบายสาเหตุว่า การที่ขุนช้างเป็นคนเอาแต่ใจตัว ไม่คิดถึงใจคนอื่น เป็นเพราะการอบรมเลี้ยงดูของแม่ที่ปกป้องตามใจจนเสียเด็ก (spoil) ดังที่นางศรีประจันถูกตำหนิว่า “ใช้เงินเลี้ยงลูก” ขุนช้างในบทละครโทรทัศน์เป็นคนประเภทไม่ได้ด้วยเล่ห์ ก็เอาด้วยกล ไม่ได้ด้วยมนต์ ก็เอาด้วยคาถา จึงมีการพึ่งหมอม้าให้ใช้คุณไสยอาคมยาสั่งเพื่อให้ได้ตัววันทอง นอกจากนี้ยังเป็นคนเห็นแก่ตัว มุ่งตอบสนองความต้องการของตนโดยไม่สนใจความเดือดร้อนของผู้อื่น ใจคอโหดเหี้ยมไร้ศีลธรรม นอกจากฆ่าพลายงามตามบทเดิมแล้ว ยังเผาวัด ฆ่าคน ป้ายความผิดให้คนอื่น ผู้เขียนบทละครโทรทัศน์ตัดพฤติกรรมที่แสดงบทตลกแบบจำอวดของขุนช้างออกไปหมด เช่น หกล้มหกลุก เปื้อนจี๋หมา ร้องไห้เหมือนเด็ก ๆ จี๋ไหล ไม่นุ่งผ้า⁸ แล้วสร้างสำนวนติดปากขุนช้างว่า “แม่จ๊ะแม่จ๋า” เป็นลูกเล่น (gimmick) ให้ผู้ชมเกิดอารมณ์ขัน ขุนช้างในละครโทรทัศน์มีลักษณะของคนโรคจิตอยู่ไม่น้อย และกลายเป็นคนบ้าเมื่อวันทองตาย อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมเลวร้ายของขุนช้างมีข้อดีที่ได้ช่วยสร้างความชอบธรรมให้แก่การเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพ ของผู้หญิงมากยิ่งขึ้น

ขุนแผน ในเสภา ขุนแผนแสดงภาพลักษณ์ของชายไทยตามขนบสังคมแบบเดิม คือ เจ้าชู้ มีวิชา กล้าหาญ และจงรักภักดี

ในละครโทรทัศน์ ผู้เขียนบทให้สัมภาษณ์ว่าตั้งใจรักษาความเป็นพระเอกของขุนแผนไว้ และสร้างให้เป็นพระเอกยิ่งขึ้น โดยยิ่งสร้างภาพลักษณ์ให้ขุนช้างเป็นผู้ร้ายมากเท่าใด ภาพขุนแผนเป็นพระเอกก็ยิ่งโดดเด่นขึ้นเท่านั้น นอกจากนี้ละครยังหาเหตุผลสร้างความชอบธรรมแก่ขุนแผนในการกระทำหลายกรณีที่คนในปัจจุบันยังแคลงใจ เช่น ขุนแผนทูลขอให้ลาวทองออกจากวัง เป็นเพราะนางบอกว่าต้องการกลับไปเชียงใหม่ ไม่ใช่เพราะขุนแผนคิดถึงและสงสารอยากให้นางมาอยู่ด้วยดังที่กล่าวไว้ในเสภาตอนสำคัญอีกตอนหนึ่งคือตอนฆ่านางบัวคลี่ ซึ่งกลายเป็นดราม่าแก่ขุนแผนว่าเป็นคนโหดเหี้ยม หลอกนางให้เป็นเมียและมีลูกเพื่อเอาลูกมาทำเป็นกุมารทองของวิเศษ ละครโทรทัศน์ให้หมื่นหาญเป็นคนฆ่าบัวคลี่ลูกสาวของตัวเอง และบัวคลี่บอกให้ขุนแผนฆ่าท้องนางเพื่อเอาลูกไปทำกุมารทอง ไม่เช่นนั้นขุนแผนจะไม่มีของวิเศษที่จะต่อสู้เอาชนะหมื่นหาญได้เลย ขุนแผนจึงจำใจฆ่าท้องบัวคลี่ทิ้งน้ำตา

⁸ บทตลกแสดงอารมณ์ขันของขุนช้างที่มักแทรกเข้ามาในฉากโศกเศร้าของตัวละครอื่น แบบคิดที่คิดทางคิดบรรยากาส ไม่เป็นเอกภพเช่นนี้ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. เจตนา นาควัชระ อธิบายในเชิงทฤษฎีว่าเป็น *สุนทรียศาสตร์ของความไม่ต่อเนื่องทางอารมณ์* (An Aesthetics of Discontinuity) ซึ่งสอดคล้องกับขนบของวรรณคดีไทยอย่างหนึ่งที่ต้องการให้ผู้ชมหรือสพได้ผ่อนคลายอารมณ์เคร่งเครียดด้วยอารมณ์ขัน ไม่จมอยู่ในอารมณ์โศกนั้น อ่านเพิ่มเติมได้จาก เจตนา นาควัชระ, “ละครเพลงสมัยใหม่: จุลบรรจบระหว่างประเพณีไทยกับตะวันตก”, *เพื่อความอยู่รอดของมนุษยศาสตร์: รวมบทความทางวิชาการ (๒๕๒๕ - ๒๕๓๒)*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

4.2 การสร้างตัวละครหญิงเพิ่มขึ้น มีตัวละครสำคัญ 2 ตัวที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ คือ พระนางสุริยเทวี มเหสีของพระพันวษา และน้อย เมียชาวบ้านที่สามี่ชื่อตัวมา เมื่อรวมกับวันทองซึ่งเป็นเมียขุนนาง ก็ทำให้เห็นว่าขอบของปีศาจไปโดยกตจิจิตใจผู้หญิงทุกคนชั้น ดังนั้นผู้หญิงทุกคนชั้นต้องร่วมกันต่อสู้ พระนางสุริยเทวีไม่อาจต้านชนบได้ จึงเลือกที่จะตามชนบแบบหวานอมขมกลืนเพื่อให้ตนมี “พื้นที่” และไม่สูญเสียคนที่ตนรัก วันทองต้านชนบเพราะ “ข้าไม่ได้อยากเป็นเมียเอก ข้าอยากเป็นเมียเดียว” นางจึงไม่เลือกแม่แต่คนที่นางรัก ซึ่งทำให้ถูกลงโทษถึงประหารชีวิต ส่วน น้อย เป็นผู้ที่ได้รับผลจากการต่อสู้ของวันทอง จึงสามารถขอเลิกกับสามี่ได้ตามกฎหมายที่ประกาศขึ้นใหม่ น้อยจึงเสมือนเป็นตัวแทนของผู้หญิงรุ่นหลัง

แม้พระนางสุริยเทวีจะไม่อาจต้านชนบด้วยตนเองได้ แต่ความคิดของพระมเหสี เรื่องการเป็นเมียเดียวและต้องการให้ผู้หญิงมีสิทธิ เสรีภาพ เท่าเทียมชาย ก็ส่งอิทธิพลต่อความคิดและการตัดสินใจของวันทองมาก คำพูดของพระนางสุริยเทวีทำให้วันทองแน่วใจมากขึ้นว่าคำตอบของตนควรจะเป็นไปในทิศทางใด ดังตัวอย่างคำพูดของพระนางสุริยเทวีกับวันทอง

“จงจำเอาไว้ว่า คำตอบของเอ็งในวันนี้ ไม่ได้มีผลต่อชะตากรรมของเอ็ง ขุนแผนหรือขุนช้างเท่านั้น หากแต่จะมีผลต่อความคิดและการตัดสินใจของผู้หญิงทั่วทั้งกรุงศรี หรือบางที...อาจจะทั้งแผ่นดินเลยก็ได้”

และตอนหนึ่งในบทสนทนาของทั้งสอง

“แล้วถ้าเราไม่อยากจะอีกต่อไป เราควรจะทำเช่นไรหรือเพคะ ”

“เราก็ต้องตัดใจให้ได้”

“เช่นนั้น หม่อมฉันรู้แล้วว่า วันนี้หม่อมฉันจะเลือกอะไร ”

1. การสร้างบทพูดเพื่อนำสารความคิดที่เกิดจากการรื้อสร้างใหม่ไปสู่ผู้ชม การรื้อสร้างที่สำคัญของละครโทรทัศน์เรื่องวันทอง คือใช้มุมมองสตรีนิยมเพื่อตอบโต้และต่อต้านมุมมองแบบปีศาจไปโดยที่ปรากฏในบทเสภา ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงและผู้ชายเท่าเทียมกัน และผู้หญิงมีศักดิ์ศรีของความเป็นคน ดังนั้น นอกจากแสดงด้วยการกระทำแล้ว วันทอง พระนางสุริยเทวี และน้อย จึงมีบทพูดที่ไม่ปรากฏในเสภาอยู่หลายตอน เพื่อประกาศอุดมการณ์นี้ เช่น

คำพูดของวันทองกับสามี่ของน้อย

“ไซ้ เขาเป็นเมียเอ็ง แต่เขาก็เป็นคน เอ็งไม่มีสิทธิมาทำเยี่ยงวัวเยี่ยงควายเช่นนี้”

คำพูดของพระนางสุริยเทวีกับวันทอง

“สิ่งที่เอ็งคิดและกระทำนั้น มันไปแทงใจผู้หญิงหลายคนในบ้านเมืองนี้ที่ถูกกดขี่มานาน ข้าเห็นด้วย ไม่ว่าหญิงหรือชาย ควรที่จะมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน และข้าก็แอบหวังว่า ตักวันหนึ่งบ้านเมืองของเรา จะเปลี่ยนแปลงเป็นเช่นนั้นได้”

คำพูดของวันทองกับพระสุริยง

“ถ้าวันหนึ่ง หญิงกับชายเท่าเทียมกัน เราจะลุกขึ้นมายืนด้วยตนเอง เพื่อจะได้ไม่ต้องพึ่งพาผู้ชายอีกต่อไป”

คำพูดของลาวทองกับวันทอง

“ใช่ ข้าเกลียดเอ็ง แต่ข้าก็ชื่นชมเอ็งที่เอ็งกล้าสู้เพื่อศักดิ์ศรีของผู้หญิงทุกคนบนแผ่นดินนี้”

คำพูดของวันทองกับชาวบ้านในลานประหาร

“ข้ามันก็แค่ผู้หญิงคนหนึ่งที่อยู่เพื่อสิ่งที่ตัวเองเชื่อมั่น พวกเอ็งอย่ามาทะเลาะกันเพราะข้าเลย เพราะอีกประเดี๋ยว..ข้าก็จะตายแล้ว และอีกไม่นาน..ทุกคนก็จะลืมเรื่องราวของข้าไป แต่มีสิ่งเดียวที่ข้าอยากให้ทุกคนจดจำ คือ.. วันทองไม่ใช่หญิงสองใจ”

2. การสื่อความกับผู้ชมละคร เรื่องขุนช้างขุนแผนแต่ละสำนวนมี “ผู้ชม/ผู้ฟังในใจ” ไม่เหมือนกัน สำนวนครูแจ้ง และสำนวนวัดเกาะจึงต้องมียุติถึงใจชาวบ้าน ไม่เหมือนสำนวนหลวงของหอพระสมุดวชิรญาณ ละครโทรทัศน์เรื่อง *วันทอง* ก็เช่นกัน มีผู้ชมละครเป็นคนในสังคมปัจจุบันซึ่งมีบริบทสังคม และระบบความคิดความเชื่อ ต่างกับผู้อ่าน/ผู้ฟังเสภาขุนช้างขุนแผนในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ คนเขียนบทจึงต้องการสื่อสารกับผู้ชมของตน ดังนั้น นอกจากการก่อสร้างแนวคิดและตัวละครแล้ว ยังปรับเปลี่ยนภาษาที่ตัวละครใช้เป็นสำนวนภาษาสมัยใหม่ เพื่อ “พูด” กับคนในปัจจุบัน (แต่ไม่ถึงกับใช้ภาษาวัยรุ่นหรือภาษาแชตอย่างในละครโทรทัศน์เรื่อง *บุพเพสันนิวาส*) รวมทั้งการพูดในลักษณะแน่ใจว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วยุคของผู้ชมละคร เช่น

“เอ็งเอาแต่ใช้เงินแก้ปัญหา ขุนช้างจึงเป็นเยี่ยงนี้”

“จะจัดการจนถึงที่สุด”

“แต่ความคิดของอีวันทองมันล้ำหน้าเกินไป...หรือไม่ก็เป็นเราเองที่ตามความคิดของราษฎรไม่ทัน”

“ท่านไม่ต้องกอดคันท่านออกญาดอก”

“สิ่งที่ท่านคิดไม่ผิดดอกครับ ท่านเพียงแต่คิดไม่เหมือนคนอื่น กระผมคิดว่าท่านน่าจะเกิดเร็วไปหน่อย”

“สิ่งที่ท่านต้องการให้มันเกิด บรรลุผลแล้วนะขอรับ บัดนี้ผู้หญิงและชายมีสิทธิ
เสรีภาพเท่าเทียมกัน มีผู้คนมากมายได้ประโยชน์จากการกระทำของท่าน เพียงแต่ผมคิดว่า
มันไม่จำเป็นต้องแลกด้วยชีวิตเพราะชีวิตเป็นสิ่งที่มีความค่า”

“แปลว่าวันหน้าจะมีผู้หญิงที่คิดและทำเช่นฉันเกิดขึ้นอีกมากงั้นรี”

ดังนั้น ผู้ชมละครโทรทัศน์จึงรู้สึกว่าการที่ที่เกิดขึ้นในละครไม่ห่างไกลไปจากสิ่งที่
เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน

3. การเปลี่ยนคำถามจาก “รักใคร่” เป็น “เลือกใคร่”

ใน**สภาพเรื่องขุนช้างขุนแผน** คำตอบของวันทองที่ทูลพระพันวษาว่า “รักใคร่” เป็น
คำตอบที่มีผู้นำมาวิเคราะห์หาคำความหมายที่แฝงอยู่ในคำถามที่นางคิดว่า “เป็นกลาง (๓)” อยู่เสมอ ผลของ
คำตอบนี้สอดคล้องกับแก่นเรื่องที่ต้องการแสดงพิษสงของอำนาจที่อยู่เหนือชะตากรรมของมนุษย์ คำตอบนี้
เป็นจุดวิกฤต (climax) ของเรื่อง และมีความย้อนแย้ง (irony) เพราะในขณะที่คำตอบนี้แสดงชัดเจนว่าวัน
ทองรักใคร่ แต่กลับเป็นคำตอบที่ทำให้นางถูกประหาร จะเห็นได้ว่า วันทองมีชะตากรรมในฐานะ
ผู้ถูกกระทำจากคนที่รักนางทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นแม่ สามี ลูก รวมทั้งจากระบบสังคมชายเป็นใหญ่ ดังที่
ขุนแผน ขุนช้าง และจมื่นไวย ต่างใช้กำลัง อำนาจ อาคม จุคคร่าวันทองจากเรือนไปเผชิญหน้ากับชะตา
กรรมที่เลวร้ายยิ่งกว่าเดิม ตลอดจนพระพันวษาที่ใช้พระราชอำนาจตัดสินประหารชีวิตของนาง

แต่บทละครโทรทัศน์เปลี่ยนคำถามของพระพันวษาจาก “รักใคร่” เป็น “เลือกใคร่” การ
เปลี่ยนคำถามมีผลต่อการเปลี่ยนแก่นเรื่องจากการยอมจำนนของผู้หญิงคนหนึ่งต่อชะตากรรมที่ตนเองไม่ได้
เลือกและไม่มีสิทธิเลือก ไปสู่แก่นเรื่องที่ถูกรื้อสร้างใหม่ให้เป็นการต่อสู้ของผู้หญิงที่จะต้องการมีสิทธิและ
เสรีภาพในการเลือกใช้ชีวิตของตนเอง คำตอบที่วันทองยืนยันต่อพระพันวษา ไม่ว่าจะพระองค์จะเมตตา
ให้เวลาคิดทบทวนใหม่ให้ดีเสียก่อน คือ “ไม่เลือก” ทั้งขุนแผนและขุนช้าง

หากนำปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) มาวิเคราะห์ การ “ไม่เลือก” ของวันทอง
คือ การ “เลือก” เช่นกัน ปรัชญาอัตถิภาวนิยมเน้นเรื่องมนุษย์มีเสรีภาพ ไม่ตกอยู่ในกรอบความคิด จารีต
ประเพณี กฎกติกาของผู้อื่น มนุษย์ต้องยืนหยัดในเสรีภาพของตนเองเพราะเป็นสิ่งเดียวที่แสดงว่ามี “ตัวตน”
และเมื่อเลือกแล้วก็ต้องรับผิดชอบการกระทำนั้น ดังนั้น “การเลือกที่จะไม่เลือก” ของวันทอง เป็นการ
ใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง ไม่อยู่ในกรอบหรือทิศทางที่ผู้อื่นกำหนดให้ และยอมรับผลของการไม่เลือก แม้ว่า
ผลลัพธ์คือ ความตาย ดังที่วันทองทูลพระนางสุริยงเทวีว่า “หม่อมฉันไม่เคยกลัวตายเพื่อจะยืนยันในสิ่งที่
ตนเองเลือก เพราะนี่เป็นเพียงไม่กี่ครั้งในชีวิตที่หม่อมฉันมีโอกาสเลือก”

ฉากจบเรื่องวันทอง : การพลีเลือดที่พลี “สาร” ของเรื่อง

หลังจากละครโทรทัศน์เรื่อง *วันทอง* ดำเนินเรื่องมาตั้งแต่ต้นจนถึงวันตัดสินโทษ เพื่อให้ผู้ชมรับรู้และเข้าใจการตัดสินใจของวันทองที่ไม่เลือกใครเลย เพราะ “คนหนึ่งไม่รัก ส่วนอีกคน...ถึงรักก็อยู่ด้วยกันไม่ได้” เนื้อหาของละครก็มาถึงจุดจบของเรื่องตามที่รับรู้กันอยู่แล้ว คือ วันทองถูกประหารชีวิต

มีกระแสวิพากษ์วิจารณ์ว่าผู้ชมละครส่วนหนึ่งไม่พอใจคำตัดสินของคณะลูกขุน ณ ศาลหลวงจนอยากจะเผาสถานีโทรทัศน์ ช่อง ONE 31 เพราะผู้ชมโดยเฉพาะผู้หญิงใช้กรอบความคิดของผู้หญิงสมัยปัจจุบันว่า วันทองตัดสินใจถูกแล้ว จึงไม่ควรถูกลงโทษ เพราะผู้หญิงไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงใครไม่ว่าสามีหรือลูก อย่างไรก็ตาม มีกระแสวิพากษ์วิจารณ์ออกมาเช่นกันว่า “อย่าไว้ใจช่องวัน” ดังนั้น วันที่ละครเรื่อง *วันทอง* ออกอากาศตอนสุดท้าย จึงมีทั้งผู้สนับสนุนให้วันทองรอด และมีทั้งผู้เห็นด้วยว่าวันทองต้องตาย

ฉากวันทองตายเป็นฉากเด่นที่สุด (high light) ของเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นจุดจบของโศกนาฏกรรมรัก อันเป็น “สาร” ที่ปรากฏในเรื่องขุนช้างขุนแผนทุกสำนวน เป็นฉากที่มีนาฏการ มีความหลากหลาย สะเทือนใจ ประทับใจ และทำให้เข้าใจสัจธรรมของชีวิต ฉากประหารวันทองในละครโทรทัศน์ทำได้สะเทือนใจไม่น้อย แม้จะไม่ฉับไวและหลากหลายเท่ากับภาพที่บรรยายในวรรณคดี แต่ถือว่าเป็นฉากเด่นที่สุดที่ยืนยันการประกาศตัวตนของวันทองว่าเป็นเสรีชน อีกทั้งยังเน้นหนักให้เห็นว่าวันทองเป็นฝ่ายถูกกระทำตลอดมา ดังที่พระพันวษาบอกว่า “มันเกิดเหตุทั้งนี้ก็เพราะหญิง” ทั่วๆ ทั่วไปในความเป็นจริงผู้ก่อเหตุล้วนเป็นผู้ชาย ความตายของวันทองจึงดงาม⁹ สะเทือนอารมณ์ เป็นประจักษ์พยานยืนยันสถานะภาพและชะตากรรมของผู้หญิงไทยในชนบั้งคัมเดิม ฉากประหารวันทองจึงถือเป็นจุดจบที่สมบูรณ์ของเรื่อง และเมื่อนำมาใช้กับละครโทรทัศน์ที่รื้อสร้างให้วันทองเป็นตัวแทนของผู้หญิงที่ยืนหยัดในสิ่งที่ตนเชื่อ เพื่อรักษาสิทธิ เสรีภาพของตน และกอบกู้ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ฉากนี้ก็มีพลังในการสื่อสารแนวคิดสมัยใหม่¹⁰ ได้อย่างสมบูรณ์เช่นกัน

แต่....

ในที่สุด ก็เป็นไปตามกระแสวิพากษ์วิจารณ์ว่า “อย่าไว้ใจช่องวัน” ละครโทรทัศน์เรื่อง *วันทอง* กลับเปลี่ยนตอนจบของเรื่อง ขุนแผนเปลี่ยนตัววันทองขณะพาไปตะแลงแกง โดยสะกดให้นางหลับและให้โหงพรายพานางไปซ่อนในถ้ำ แล้วให้กุมารทองแปลงร่างเป็นวันทอง วันทองคนที่ถูกบั่นคอจึงไม่ใช่วันทองตัวจริง เมื่อเสร็จงานศพ ขุนแผนไปพบวันทองในถ้ำ วันทองซึ่งบวชเป็นนางชีออกมาพบขุนแผน จากนั้นทั้งสองจึงลาจากกันตลอดกาล

⁹ ฉากความตายของละครโศกนาฏกรรม (Tragedy) สร้างความสะเทือนใจเข้มข้น ทำให้เกิดความกลัวและความสงสาร (pity and fear) หากมีพลังรุนแรงจะนำไปสู่ภาวะ โศกณะ (catharsis) ที่ผู้ชมละครจะได้เข้าใจแก่นแท้ของชีวิต

การเปลี่ยนตอนจบจาก “วันทองถูประหาร” มาเป็น “วันทองบวชชี” ลดทอนคือค่าความเป็นแบบอย่าง (role model) ของนักต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของผู้หญิงลงไปอย่างน่าเสียดาย ขุนแผนคัดสินใจกระทำเช่นนี้โดยไม่คำนึงถึงความต้องการของวันทองเลย ดังที่วันทองกล่าวว่า

“วันหนึ่งฉันคงเข้าใจในสิ่งที่ท่านทำ แต่ตอนนี้ ฉันโกหกไม่ได้ว่า ฉันเสียใจ เพราะโอกาสสุดท้ายในชีวิตของฉัน ฉันก็ไม่อาจเลือกทำในสิ่งที่ตัวเองต้องการได้”

ดังนั้น ถึงที่สุดแล้ว ชะตากรรมของวันทองก็ถูกกำหนดโดยผู้ชายเช่นเดิม เพราะแม้นางจะเลือกความตายก็ไม่อาจตายได้ กลับถูกกดคั้นให้เลือกทางออกแบบผู้หญิงซ้ารัก ที่อาศัยเครื่องแบบของนักบวชเพื่อป้องกันกิเลสของผู้ชาย และพึงพาพระธรรมเพื่อเยียวยาจิตใจตัวเอง ในความหมายเชิงสัญลักษณ์ของ “แม่ชี” ที่ต้องอยู่ในถ้ำเพียงลำพัง วันทองจึงไร้ “ตัวตน” โดยสิ้นเชิง และพลังหญิงที่ละครโทรทัศน์พยายามส่งผ่านตัวละครนี้จึงหมดพลัง

กล่าวได้ว่า ผู้เขียนบทโทรทัศน์เรื่อง *วันทอง* ฉบับหรือสร้างใหม่ ไม่ได้ “ฆ่า” วันทองที่ลานประหาร แต่ “ฆ่า” วันทองที่อยู่ใจของผู้คนมาหลายร้อยปี

แม้ว่ายอดผู้ชมละครโทรทัศน์เรื่อง *วันทอง* จะสูงสุดลบลสถิติโดยเฉพาะตอนอวสาน แต่เมื่อวิเคราะห์ในแง่การรื้อสร้างตัวบท กล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงตอนจบเพื่อสร้างความประหลาดใจและประทับใจแก่คนดูสมัยใหม่นั้น กลับทำลายจุดมุ่งหมายของละครที่วางไว้แต่ต้นเรื่องอย่างน่าเสียดาย

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). *แนวพินิจใหม่ในสื่อสารศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- ศีกฤทธิ ปราโมช, ม.ร.ว. (2533). *ละครศึกษา 2*. กรุงเทพฯ: สยามรัฐ.
- เจตนา นาควัชระ. (2532). ละครเพลงสมัยใหม่ : จุดบรรจบระหว่างประเพณีไทยกับตะวันตก” ใน *เพื่อความอยู่รอดของมนุษยศาสตร์: รวมบทความทางวิชาการ (2525-2532)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉันทน์ ขำวิไล. (2513). *วรรณคดีไทยเรื่องนิราศขุนช้าง-ขุนแผน*. พระนคร: ธนาคารกรุงเทพ.
- ชลดา เรื่องรักย์ลิขิต. (2554). จากเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนตอนแต่งงานพระไวยเป็นบทละครรำเรื่องขุนช้างขุนแผนชุดแต่งงานพระไวยพระราชานิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 3 (1).
- ณรงค์ศักดิ์ สอนใจ. (2545). *การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมดัดแปลงเรื่องขุนช้างขุนแผน*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัย ศิลปาคร.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา. (2559). *ตำนานเสภา*. ใน *ขุนช้างขุนแผน*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

เบเคอร์, คริส และผาสุก พงษ์ไพจิตร (บรรณาธิการ). (2556). *ขุนช้างขุนแผนฉบับวัดเกาะ*. กรุงเทพฯ: ซิลค์เวิร์ม.

ปาริชาติ จิ่งวิวัฒนาภรณ์. (2545). จาก “เสียดาย” ไปสู่ “ลุยไฟ” มีอะไรหล่นหายในระหว่างทาง? ใน *พลังการวิจารณ์: รวมบทวิจารณ์ร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: คมบาง.

рінฤทัย สัจจพันธุ์. (2553). เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน. ใน *สืบสานสร้างสรรค์วรรณศิลป์*. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2545). *ขุนช้างขุนแผนแสนสนุก*. กรุงเทพฯ: มติชน, (ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ)

วัชร รมะนันท์. (2533). ขุนช้างขุนแผนเริ่มแต่งในรัชกาลใด. *วารสารภาษาและวรรณคดีไทย*, 7(2), 13–18.